

5.3.15. dini və milli tolerantlıq, millətlərarası münasibətlərin inkişaf etdirilməsi

Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkişafı Agentliyi

Azərbaycan çoxəsrlik tolerantlıq ənənəsinə malikdir. Elə buna görə əsrlərdə azsaylı xalqlar milliyyətindən, dinindən asılı olmayaraq Azərbaycanda mehriban şəraitdə yaşayıb. Azərbaycan xalqı müsəlman dininin daşıyıcısı olsa da, xristian, yəhudi və digər dinin daşıyıcılarına hörmətlə yanaşır. Elə Azərbaycan İlahiyyat İnstitutunun rektoru Aqil Şirinovla da söhbətimiz bu mövzuda oldu:

-Aqil müəllim, ölkəmiz müxtəlif dini konfesiyanın birləşməsi mərkəzi sayılır. Tolerantlıq ənənəmiz dünyada bir model olaraq nümunə çəkilir. Necə oldu ki, Azərbaycan xalqı müxtəlif yad təsirlərə baxmayaraq bu ənənəni davam etdirə bildi?

-Bildiyimiz kimi Azərbaycan tarixən müxtəlif dinlərin və mədəniyyətlərin qovuşduğu bir məkan olmuşdur. Burada tarix boyunca Zərdüşlük, Yəhudilik, Xristianlıq və İslam kimi dünyanın böyük dinləri yayılmışdır. Tarixdə olduğu kimi günümüzdə də bu vəziyyət eynilə davam edir. Hal-hazırda ölkəmizdə üç İbrahimi dinin nümayəndələri birlikdə yaşayıb və aralarında ictimai zəmində hansısa bir problem yaşamırlar. Şübhəsiz ki, bunun bir sıra səbəbləri vardır. Bu səbəbləri üç əsas başlıq altında toplamaq mümkündür. Bunlardan birincisi Azərbaycan xalqının ictimai strukturunun ifratçılığa meyilli olmasıdır. XII-XIII əsrlərdə yaşamış məşhur coğrafiyaşünas Yaqut əl-Həməvi özünün məşhur əsəri olan "Mücmül-büdan"-da hələ o dövrdə belə Azərbaycan əhalisinin mülayim xasiyyətli olduğundan bəhs etmişdir. Həqiqətən də Azərbaycan xalqı tarix boyunca ifrat meyllərdən uzaq olmuşdur. Təsədüfi deyil ki, istər keçmişdə, istərsə də hal-hazırda müxtəlif dinlərin, millətlərin nümayəndələri Azərbaycanda bir ailə kimi yaşamışlar. Məsələn, Azərbaycanın Qəbələ rayonunda etnik udilərin yaşadığı Nic adlı bir qəsəbə var. Udilər yerli azərbaycanlılardan fərqli etnik bir qrup olmaqla yanaşı həm də dünyada mövcud olan ən qədim xristian kilsələrindən biri olan Qafqaz-Alban kilsəsinə mənsubdurlar. Əhalisinin demək olar ki, hamısı müsəlman olan Qəbələdə ancaq bu qəsəbənin əhalisinin əksəriyyətini xristian udilər təşkil edirlər. Əsrlərlə müsəlman çoxluğun içində yaşasalar da tarix boyunca udilər istər etnik, istərsə də dini zəmində heç bir diskriminasiyaya məruz qalmamışlar. Bu gün Nic kəndində udilərlə birlikdə müsəlmanlar da yaşayıb və hər iki konfesiyanın nümayəndələri bir-birlərinin dini bayramlarında iştirak

edir və dostluq şəraitində yaşayırlar. Azərbaycanın başqa bir bölgəsi olan Qubanın "Qırmızı qəsəbə" adlanan bir məntəqəsində də "dağ yəhudiləri" adlanan yəhudi qrup da eyni şəkildə tarix boyunca burada azad bir şəkildə öz dinləri çərçivəsində yaşamışlar. Bu faktların sayını artırmaq mümkündür. Bütün bunlar ölkəmizdə yaşayan əhalinin ifratçılıqdan uzaq bir sosial struktura sahib olduğunu göstərir.

"Azərbaycan tolerantlıq ənənəsinə görə dünyaya örnəkdir"

İlahiyyat İnstitutunun rektoru: "Müxtəlif dini qrupların problemsiz bir şəkildə yaşamasını təmin edən Azərbaycan modelinin müvəffəqiyyətli olmasının ən əsas səbəblərindən biri də ölkəmizdə yaşayan bütün dinlərə və məzhəblərə eyni münasibətin göstərilməsidir"

Müxtəlif dini qrupların problemsiz bir şəkildə yaşamasını təmin edən ölkəmizin modelinin müvəffəqiyyətli olmasının ən əsas səbəblərindən biri də Azərbaycan dövlətinin dünyəvi strukturu və dövlətin ölkə ərazisində yaşayan bütün dinlərə və məzhəblərə eyni münasibəti göstərməsidir. Hüquqi dünyəvilik prinsipi hələ 1918-ci ildə qurulan və İslam şərqiinin ilk demokratik dövləti olan Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründən qəbul olunmuşdur. 1991-ci ildə müstəqilliyini yenidən qazanan Azərbaycan respublikası da bu prinsipi qəbul etmiş və dövlətin idarəsində heç bir dini dünyagörüşünü əsas almamış, eyni zamanda insanların öz dinlərini sərbəst yaşatmalarını da təmin etmişdir. Hətta deyə bilərik ki, dövlət dini qrupların başda maddi problemlər olmaqla qarşılaşdıqları bütün çətinliklərin həllində də dini icmalara köməklik göstərmişdir. Sovet dövründə dağıdılan bir çox məscid, kilsə və sinaqoq dövlət tərəfindən təmir

edilmiş, bəziləri isə yenidən tikilərək insanların istifadəsinə verilməmişdir.

Azərbaycanda dövlət-din münasibətləri dünyəvilik prinsipi ilə tənzimlənir. Lakin Azərbaycanda tətbiq olunan dünyəvilik prinsipi dini cəmiyyətin həyatından təcrid etməyi qarşısına məqsəd qoyan eksklüziv bir dünyəvilik anlayışı deyildir. Bu öz ifadəsini ən gözəl şəkildə Heydər Əliyevin "Bizim dövlətimiz dünyəvi dövlətdir. Ancaq biz dindən ayrı deyilik" sözlərində tapır. Bu gün Azərbaycanda Sovet dövründə zərbə alan İslam ənənəsinin dirçəldilməsinə dövlət tərəfindən qayğı göstərilir. Təkcə onu qeyd etmək kifayət edir ki, müstəqilliyimizi əldə etdiyimiz dövrdə Azərbaycanda 18 məscid fəaliyyət göstərirdi halda bu gün iki mindən çox məscidimiz var və bu ibadətqahların bir çoxunun

zin hədislərinə nəzər saldıqda dinin bu iki əsas mənbəyində başqa dindən və fikirdən olan insanlara qarşı dözümlü münasibətin öz əksini tapdığını və radikallığın əsas göstəricisi olan dözümsüzlüyün rədd edildiyini görürük. Məsələn, Quran İslam ümmətini "orta bir ümmət" (Bəqərə, 143) kimi təqdim edir. Orta ümmət bütün ifrat tendensiyalardan uzaq olan ümmətdir. Quran eyni zamanda radikal cərəyanların əsas xüsusiyyətlərindən olan dinin əmrlərini zorla insanlara mənimlətmək və öz dinlərini başqa dindən olanlara zorla qəbul etdirmək kimi fikirlərə mənfi münasibət göstərir. "Dində məcburiyyət yoxdur" (Bəqərə, 256) və "sizin dininiz sizə mənim dinim mənə" (Kafirun, 6) ayələri bunun ən bariz nümunəsidir. Məhəmməd Peyğəmbərin Mədinədə qurduğu kiçik şəhər dövlə-

verilir?

-Azərbaycan İlahiyyat İnstitutunda bakalavr təhsili iki istiqamətdə, İslamşünaslıq və Dinşünaslıq üzrə həyata keçirilir. "Dinşünaslıq" ixtisası üzrə təhsil alan tələbələrə İslamla yanaşı, Yəhudilik, Xristianlıq, Hind-Çin dinləri kimi dünyada mövcud olan böyük dinlər haqqında geniş məlumat verilir. İslamşünaslıq ixtisasında da "dinlər tarixi" fənni tədris edilir. Qeyd edirəm ki, Dinşünaslıq ixtisası üzrə standartların hazırlanmasında Azərbaycan reallıqlarını nəzərə almaqla dünyanın digər aparıcı universitetlərində mövcud olan "Dini tədqiqatlar" (Religious Studies) bölmələrinin standartlarından faydalanılmışdır. Həm İslamşünaslıq, həm də Dinşünaslıq ixtisaslarının standartlarında multikulturalizm fənni də tədris olunur. "

tində yəhudilər və hətta müsəlmanlara toxunmayan bütperəstlər belə öz dinlərini sərbəst bir şəkildə yaşama hüququna sahibdilər. Peyğəmbər Nəcərdan gələn xristian heyətinə Məscid-nəbəvidə (Peyğəmbər məscidi) öz ibadətini icra etmələrinə icazə vermişdir. Yenə Məhəmməd Peyğəmbərin həyatından bəhs edən tarixi mənbələrdə nəql olunan aşağıdakı tarixi fakt İslamın başqa dinlərə qarşı olan dözümlülüyünü əks etdirir:

Mənbələrdə qeyd olunduğuna görə bir gün peyğəmbər səhəbələrindən bir qismi ilə oturarkən bir cənazə qafiləsi onlara yaxınlaşdı. Cənazə onların yanından keçərkən peyğəmbər ehtiram əlaməti olaraq ayağa qalxdı. Yanındakılar "Ey Allahın elçisi, bu axı yəhudi cənazəsidir" dedilər. O da "Məgər o insan deyilmi?" dedi. Bu kontekstdə peyğəmbərin kürekəni və əmisi oğlu olan İmam Əlinin Misirə vali kimi göndərdiyi Malik Əştərə etdiyi tövsiyə çox mənalıdır. O, Malikə xitabən demişdir: "İnsanlar iki cürdür. Bir qismi sənə dində qardaşları, yəni müsəlmanlar, digərləri isə insanlıqda qardaşlarıdır". Bu sözlər belə yirmi birinci əsrdə yaşayan insanlar üçün adi görünə bilər. Lakin nəzərə alsaq ki, bunlar təqribən min dörd yüz il bundan qabaq hələ insanlığın quldarlıq quruluşunda yaşadığı, qara dərililərin ağ dərililərlə təfərrüatlıqdan insan kimi qəbul edilmədiyi bir dövrdə deyilib, o zaman bunların nə qədər dəyərli olduğu aydın olar.

-Sizin rəhbərlik etdiyiniz ali təhsil müəssisəsində bununla bağlı tələbələrə hansı bilgilər

Azərbaycan İlahiyyat İnstitutunda Magistratura səviyyəsində ixtisaslaşanlar içərisində "Dinlərin tarixi" ixtisaslaşması da mövcuddur. Bu ixtisaslaşma çərçivəsində müxtəlif dinlərin mahiyyəti, tarixi haqqında tədqiqatlar aparılır. Həmçinin "Dinin sosiologiyası" və "Dinin Psixologiyası" ixtisaslaşmalarında da tək bir dinin deyil, ümumilikdə dinlərin sosioloji və psixoloji aspektləri araşdırılır.

İnstitutumuzda Azərbaycanda fəaliyyət göstərən qeyri-İslam dini icmaları üçün də kadrlar yetişdirmək istiqamətində müxtəlif tədbirlər həyata keçirilir. Ail-nin Alban-Udi xristian dini icması ilə birlikdə 2021-ci ildə təşkil etdiyi "Xristianlıq" tədris kursu bu qəbildəndir. Kursun əsas məqsədi ölkədə multikultural mədəniyyəti inkişaf etdirmək, həmçinin sözlükdən imanının din sahəsindəki kədr potensialını gücləndirmək, Qafqaz-Alban xristian irsinin dərinə öyrənilməsinə təmin etməkdir. Nic qəsəbəsində baş tutan kurs da Ail Elmi Şurasının qərarına əsasən, fənlərin tədrisi ali təhsil müəssisəsinin pedaqoji heyəti tərəfindən həyata keçirilir. Belə kursların gələcəkdə də təşkili nəzərdə tutulur.

İlahiyyat İnstitutunun tələbələrini Azərbaycanda mövcud müxtəlif dinlərə məxsus ibadətqahlara səfəri təmin olunur. Bunun əsas məqsədi ölkəmizdəki müxtəlif dinlərin inanc və ibadət sistemi ilə əyani tanışlıqdır. Beləcə tələbələr ölkəmizin tolerant mühiti ilə yaxından tanış olmaq imkanı əldə edirlər.

Güləyə Mecid